

TREČIOSIOS UNIVERSITETŲ MISIJOS POVEIKIS MOKSLO ŽINIŲ SKLAIDAI UNIVERSITETINĖSE STUDIJOSE

Marija Stonkienė

Vilniaus universitetas

Saulėtekio al. 9, I rūmai LT-10222 Vilnius, Lietuva

Tel. 8-5 236 6119

El. paštas: marija.stonkiene@kf.vu.lt

Renata Matkevičienė

Vilniaus universitetas

Saulėtekio al. 9, I rūmai LT-10222 Vilnius, Lietuva

Tel. 8-5 236 6119

El. paštas: renata.matkeviciene@kf.vu.lt

Pateikta 2014 m. spalio 18 d., parengta spausdinti 2014 m. gruodžio 10 d.

doi:10.13165/SMS-14-6-3-10

Anotacija. Straipsnyje aptariamas žinių ekonomikos plėtros poveikis universitetų veiklai, teigiant, kad produkto statuso suteikimas žinioms keičia universitetų veiklos sąlygas, reikšmina universitetų indėlių į ekonomikos augimą ir socialinę plėtrą. Kintančios veiklos sąlygos pirmiausiai skatina universitetus tapti žinių tinklo dalimi, inovacijų agentais, aktyvinti bendradarbiavimą su pramone. Universitetų verslumą, jų veiklos rezultatų pritaikomumą skatina ir mažėjančios jų veiklos finansavimo viešaisiais išteklių galimybės, auganti konkurencija žinių sklaidos srityje. Visa tai pagrindžia idėją, kad universitetų veiklos kaita paskatino su tradicinėmis universitetų funkcijomis (mokslo tyrimais ir studijomis) susijusios mokslo žinių sklaidos pokyčius – tradicinę mokslo žinių sklaidą keičia, papildo mokslo rezultatų sklaidos per jų pritaikymą procesai. Moks-

lininkai, vertindami universitetuose vykstančius pokyčius, teigia besiformuojant trečiąją universitetų misiją.

Trečiosios universitetų misijos koncepcija grindžiama universitetų verslumu bei universitetų teikiamos praktinės naudos reikšminimu. Trečiosios universitetų misijos teorinė prieiga argumentuoja Europos aukštojo mokslo sistemose vykstančius pokyčius, siejamus su tradicinės europinės aukštojo mokslo orientacijos į visuomenės socialines, kultūrinės reikmės, aukštojo mokslo kaip valstybės vykdomos socialinės politikos, užtikrinamos viešaisiais ištekliais, suvokties kaita. Šią kaitą lemia rinkos ideologija, neoliberalizmu argumentuojamas naujosios viešosios vadybos taikymas aukštojo mokslo sistemai. Naujoji viešoji vadyba siejama su universitetų veiklos rezultatų praktinio pritaikomumo reikšmės augimu, orientavimusi ne tik į visuomenės socialinius poreikius, bet ir į universitetų visuomenei teikiamą ekonominę bei kitą socialinę naudą, tenkinamus rinkos poreikius.

Straipsnyje teigiama, kad 2009 m. Lietuvos nacionalinė aukštojo mokslo sistemos reforma, pakeitusi aukštojo mokslo sistemos finansavimą, paskatinusi universitetų konkurenciją, sudariusi sąlygas universitetų verslumui, taip pat yra grindžiama praktinio aukštojo mokslo sistemos veiklos rezultatų (tiek mokslo tyrimų, tiek studijų srityse) naudojimo svarbos reikšminimu. Siekiant įvertinti, ar 2009 m. Lietuvos nacionalinė aukštojo mokslo sistemos reforma turėjo tokį poveikį universitetų studijų misijos vykdymui, straipsnyje keliamas probleminis klausimas – ar po 2009 m. Lietuvos nacionalinės aukštojo mokslo reformos pakito reikalavimai nacionalinėms studijų programoms, reikšminant studijų metu teikiamų aukštojo mokslo žinių praktinį pritaikomumą, atlieptį rinkos poreikiams. Į šį probleminį klausimą atsakoma įgyvendinant straipsnio tikslą – nustatyti norminių reikalavimų nacionalinėms studijų programoms kaitą, įvykusią po 2009 m. nacionalinės aukštojo mokslo reformos.

Norminių dokumentų kokybinės turinio analizės ir lyginamuoju metodais buvo nustatyta, kad po 2009 m. Lietuvos nacionalinės aukštojo mokslo reformos atnaujintuose norminiuose reikalavimuose studijų programoms (jų kūrimui, vertinimui, akreditavimui) yra ženklus visuomenės intereso ir darbdavių įtraukimo į studijų procesą įtvirtinimas. Atliktas tyrimas parodė akivaizdžiai padidėjusį dėmesį studijų veiklos rezultatų praktiniam pritaikomumui po 2009 m. nacionalinės aukštojo mokslo reformos. Tyrimas taip pat atskleidė, kad šiuo metu Lietuvoje ketinamų vykdyti ar jau įgyvendinamų studijų programų aprašams ir studijų programų vertinimui ir akreditavimui keliami kiek skirtingi norminiai reikalavimai, susiję su universitetų studijų misijos įgyvendinimo praktinės naudos aspektu. Vertinant ir akredituojant studijų programas yra dar labiau reikšminamas studijų rezultatų praktinio pritaikomumo poreikis – norminiuose reikalavimuose studijų programų vertinimui ir akreditavimui dar labiau išryškinamas socialinių dalininkų vaidmuo, santykis su darbo rinka ir profesine sritimi yra nurodomas ne tik studijų programos tikslo ir numatomų studijų rezultatų apibrėžtyje, bet ir studijų eigos apraše.

Reikšminiai žodžiai: universitetas, mokslo žinių sklaida, trečioji universitetų misija, 2009 m. nacionalinė aukštojo mokslo reforma, studijos, studijų programos, norminiai reikalavimai.

Įvadas

Tradicškai universitetų veikla siejama su dviem pagrindinėmis jų funkcijomis – mokymu ir mokslo tyrimais. P. Chattertonas ir J. Goddardas pastebi, kad šios universitetų funkcijos vykdomos jų sukauptų žinių bazės pagrindu¹. Mokslininkai atkreipia dėmesį į kintančias universitetų funkcijas. Ši kaita siejama su tuo, kad šiandien universitetai suvokiami kaip svarbiausi regioninės plėtros, grįstos inovacijomis, subjektais², o universitetų intelektiniai ištekliai laikomi esminiais teritorinio inovatyvumo veiksniais³, universitetų veiklai keliamas didesnės atsakomybės visuomenei reikalavimas, atlieptis ekonominės, kultūrinės, socialinės pažangos poreikiams⁴.

Mokslininkai aplinkos skatinamą universitetų veiklos kaitą apibūdina pasitelkdami trečiosios universitetų misijos koncepciją. Trečioji universitetų misija yra suvokiama kaip praktinės naudos visuomenei teikimas, apimantis tiek inovacinę, tiek socialinį aktyvumą, tiek universitetų verslumą, siejamus ir su moksliniais tyrimais, ir su mokymo veikla. Pastebima, kad kintanti aukštojo mokslo institucijų veiklos terpė, sukėlusį pokyčius tradicinėje universitetų veikloje, paskatino ir su tradicinėmis universitetų funkcijomis susijusios mokslo žinių sklaidos kaitą. Tradicinę mokslo žinių sklaidą keičia, papildo mokslo rezultatų sklaidos per jų pritaikymą procesai, t. y. mokslo žinių sklaida (kaip ir jų kūrimas) kinta dėl to, kad mokslo žinių sklaidoje (kaip ir kūrime) reikšminama tiek ekonominė jų nauda, tiek jų praktinė nauda visuomenei, t. y. mokslo žinių (mokslo tyrimų rezultatų) praktinis pritaikomumas.

Mokslo tiriamojoje veikloje mokslo tyrimų rezultatų pritaikomumas formuoja naujas universitetų veiklos sritis, susijusias su mokslo tyrimų rezultatų komercinimu – patentavimu, licencijavimu, *spin-off* įmonių steigimu ir pan. Analizuojant universitetinių studijų, kaip savito mokslo žinių sklaidos proceso kaitą, atkreipiamas dėmesys į tai, kad naudos visuomenei paradigma yra neatsiejama nuo šios universitetų funkcijos. Universitetinių studijų kaip viešojo gėrio suvoktis ir vertinimas yra

-
- 1 Chatterton, P.; Goddard, J. The response of higher education institutions to regional needs. *European Journal of Education*. 2000, 35(4): 484.
 - 2 Landabaso, M.; Oughton, C.; Morgan, K. Learning regions in europe: theory, policy and practice through the ris experience. 3rd International Conference on Technology and Innovation Policy: Global knowledge Partnerships, Creating value for the 21 Century. [interaktyvus]. Austin, USA (August 30 -September 2) 1999 [žiūrėta 2014-07-07]. <<http://www.deu.edu.tr/userweb/sedef.akgungor/dosyalar/learning%20region2.pdf>>
 - 3 Chatterton, P.; Goddard, J. The response of HEIs to regional needs. Iš: *Economic Geography of Higher Education*. NY: Routledge, 2003, p. 19–42.
 - 4 Benneworth, P.; Jongbloed, B. W. Who matters to universities? A stakeholder perspective on humanities, arts and social sciences valorisation. *Higher Education*. 2010, 59(5): 567–588.

įprastas (ir itin aiškiai išreikštas kontinentinėje Europoje). Tačiau pokyčiai, vystantys aukštajame moksle, skatina mokslo žinių sklaidos kaitos procesus ir šioje universitetų veiklos srityje, t. y. ir šioje srityje taip pat stebimos (vienokiu ar kitokiu mastu) universitetų verslumo raiškos (pvz., universitetinės studijos, finansuojamos studijuojančiojo namų ūkio lėšomis, su pramonės subjektais rengiamos ir jų finansuojamos studijų programos; valstybės finansuojamos tikslinės studijų vietos ir pan.). Mokslo žinių pritaikomumo reikšminimas keičia ir mokymo organizavimą, mokymo procesą (pvz., praktika tampa pramonės atstovų dalyvavimas studijų procese, formuojamos tikslinės besimokančiųjų grupės, studijų rezultatų vertinime įskaitomos ir vertinamos patirtinės kompetencijos ir kt.).

Lietuvos nacionalinės aukštojo mokslo sistemos atliepties kintančioms aukštojo mokslo sistemos veiklos aplinkybėms (mažėjančioms valstybinio finansavimo galimybėms, masiškėjančiam aukštajam mokslui ir kt.) užtikrinti 2009 m. buvo pradėta nacionalinės aukštojo mokslo reforma. Vykstantys aukštojo mokslo sistemos finansavimo pokyčiai (*quasi* rinkos aukštajame moksle kūrimas įvedant mišrias arba alternatyvias aukštojo mokslo finansavimo formas, pasitelkiant naujosios viešosios vadybos instrumentus ir kt.) leidžia formuluoti prielaidą, kad nacionalinėje aukštojo mokslo sistemoje universitetų veikloje reikšminamas jų verslumas, pabrėžiama praktinio aukštojo mokslo sistemos veiklos rezultatų (tiek mokslo tyrimų, tiek studijų srityse) naudojimo svarba. 2009 m. Lietuvos aukštojo mokslo reforma tyrinėjama R. Želvio⁵, I. Dzemydos ir J. Babravičiaus⁶, N. Pileičikienės ir K. Pukelio⁷, D. Serafino ir J. Ruževičiaus⁸ ir kt. mokslininkų darbuose bei Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centro (MOSTA) atliekamuose tyrimuose. Tačiau moksliniuose tyrimuose nebuvo analizuojamas nacionalinės aukštojo mokslo reformos, įvedusios rinkos (*quasi* rinkos) santykius aukštajame moksle poveikis studijų turiniui, universitetinėms studijų programoms.

Aptartų mokslinių tyrimų analizė pagrindžia šio straipsnio naujumą ir iškelia šio straipsnio tikslą – dokumentų turinio kokybinės analizės ir lyginamuoju metodais nustatyti norminių reikalavimų nacionalinėms studijų programoms kaitą, įvykusią po 2009 m. nacionalinės aukštojo mokslo reformos. Straipsnyje keliami problematis klausimas – ar kaip nacionalinės aukštojo mokslo reformos išdava pakito reikalavimai nacionalinėms studijų programoms, reikšminant studijų metu teikiamą aukštojo mokslo žinių praktinį pritaikomumą, atlieptį rinkos poreikiams. Ar nacionalinėje aukštojo mokslo sistemoje keliami studijų praktinio pritaikomumo reikalavimai, nustatoma analizuojant norminius reikalavimus nacionalinėms studijų programoms

5 Želvys, R. Studento krepšelis: pirmieji eksperimento rezultatai. *Pedagogika*. 2009, 96: 9–14.

6 Dzemyda, I.; Babravičius, J. Naujosios viešosios vadybos elementai ir „studijų krepšelio“ modelio diegimas Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas*. 2012, 11 (2): 260–271.

7 Pileičikienė, N.; Pukelis, K. Aukštųjų mokyklų absolventų išsiugdytų bendrųjų kompetentingumų ir darbo rinkos poreikių atitikties. *Aukštojo mokslo kokybė*. 2012, 9: 140–168.

8 Serafinas, D.; Ruževičius, J. Aukštųjų mokyklų veiklos tobulinimo pokyčių kontekste įžvalgos. *Ekonomika ir vadyba*. 2009, 14: 1091–1099.

bei studijų programų ekspertiniam vertinimui. Studijų programos – tai tam tikros krypties studijų turinio, metodų ir materialijų priemonių, studijoms pasitelkiamo akademinio ir profesinio personalo visuma ir jos aprašymas, studijų programos tikslingumui atskleisti būtinas ne tik jos tikslo, rezultatų, bet ir darbo rinkos poreikio atskleidimas. Todėl norminių reikalavimų nacionalinėms studijų programoms bei studijų programų ekspertiniam vertinimui analizė, pristatoma šiame straipsnyje, leidžia nustatyti, ar 2009 m. aukštojo mokslo reforma siejama su valstybės reikšminamų studijų programų atliepimu darbo rinkos poreikiams, studijų programų teikiamų žinių pritaikomumu ir ar tai yra atspindima studijų programų kūrimą, vertinimą bei akreditavimą reglamentuojančiuose dokumentuose. Atlikti norminių studijų programų kūrimo ir vertinimo reikalavimų tyrimą paskatino ir Valstybinio audito ataskaitoje, vertinančioje, kaip organizuojamas studijų programų rengimas ir vertinimas, išsakyti teiginiai, kad „*dalis studijų programų parengiamos nepakankamai pagrindus poreikį, <...> nesudaromos pakankamos sąlygos parengti rinkos poreikius ir studentų lūkesčius atitinkančias studijų programas*“⁹ bei teiginiai, išsakyti nacionalines studijų programas 2010–2013 m. vertinusių ekspertų apibendrintose išvadose. Vertindami technologijos mokslų srities studijų programas, ekspertai pastebėjo, kad „*vis dažniau darbdavių grupių darbas ir pasiūlymai nėra formalizuojami <...> planuojant studijų programų ateities strategiją socialiniai partneriai turi būti labiau įtraukti ir jų indėlis labiau matomas*“¹⁰. Vertinant biomedicinos mokslų srityje vykdomas programas pastebėta, kad šios programos „*yra orientuotos į taikomąją veiklą – pasižymi praktine orientacija ir pagrįstos visuomenės poreikiais*“¹¹. Tačiau ši praktinė orientacija, ekspertų manymu, „*turėtų būti grindžiama periodiškai atliekama darbo rinkos poreikių analize*“¹². Atlikę socialinių mokslų srityje vykdomų studijų programų analizę ekspertai pastebėjo, kad „*tam tikrose programose egzistuoja problema dėl jų pagrįstumo rinkos poreikiais*“¹³.

Tyrimas atliekamas taikant kokybinės dokumentų turinio analizės ir lyginamąjį metodus. Universitetai turėdami autonomiją gali rengti ir tvirtinti studijų programas, kurios atitinka norminių teisės aktų reikalavimus; įstatymu taip pat numatyta, kad aukštosiose mokyklose gali būti vykdomos tik akredituotos studijų programos. Todėl, atliekant norminių reikalavimų studijų programoms analizę, vertinami tiek norminiai reikalavimai studijų programoms, tiek norminiai reikalavimai studijų

9 Kaip organizuojamas studijų programų rengimas ir vertinimas: Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė valstybinio audito ataskaita [interaktyvus]. 2012 m. spalio 1 d. Nr. VA-P-50-1-12, p. 4 [žiūrėta 2014-10-14]. <www.vkontrolė.lt/files.aspx?id=2733>.

10 Technologijos mokslų srities apžvalga. (2014) SKVC [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-10-16]. <http://www.skvc.lt/files/SVS/technologijos_mokslu_apzvalga.pdf>.

11 Biomedicinos mokslų srities apžvalga. (2014) SKVC [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-10-16]. <http://www.skvc.lt/files/SVS/biomedicinos_mokslu_apzvalga.pdf>.

12 *Ibid.*

13 Socialinių mokslų srities apžvalga. (2014) SKVC [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-10-16]. <http://www.skvc.lt/files/SVS/socialiniu_mokslu_apzvalga.pdf>

programų akreditavimui ir ekspertiniam vertinimui. Šių dokumentų analizės pjuvis – nacionaliniuose norminiuose dokumentuose keliami reikalavimai studijų programų kūrimui ir vertinimui, susiję su darbo rinkos poreikiais. Tiriama šių reikalavimų kaita – analizuojami dokumentai, reglamentuojantys studijų programų aprašą, teikiamą siekiant studijų programos akreditacijos, taip pat nurodantys reikalavimus studijų programos ekspertiniam vertinimui iki 2009 m. nacionalinės studijų reformos ir po šios reformos, siekiant nustatyti, ar yra, ar pakito studijų programų teikiamų žinių ir gebėjimų praktinio pritaikomumo reikalavimai, santykio su darbdaviais, kitais socialiniais dalininkais apibrėžtis. Analizuojami ir vertinami norminiuose dokumentuose įtvirtinami reikalavimai pagal esmines studijų programų vertinimo kategorijas: programos tikslai ir numatomai studijų rezultatai; programos sandara; personalas; materialieji ištekliai; studijų eiga ir vertinimas; programos vadyba.

Pirmojoje straipsnio dalyje, aptarus trečiosios universitetų misijos koncepciją, yra išvelgiami šios koncepcijos universitetų veiklos rezultatų praktinio pritaikomumo idėjomis aiškintini universitetų misijų įgyvendinimo pokyčiai. Antrojoje straipsnio dalyje analizuojama nacionalinėje aukštojo mokslo sistemoje studijų programoms keliamų reikalavimų, susijusių su studijose reikšminamais rinkos poreikių ar kitais studijų metu teikiamų mokslo žinių praktinio pritaikomumo aspektais, kaita po 2009 m. nacionalinės aukštojo mokslo reformos.

1. Trečioji universitetų misija: mokslo žinių praktinio pritaikomumo poreikis ir universitetų misijų įgyvendinimo kaita

Mokslo literatūra, aptarianti universitetų funkcijų kaitą, gali būti skirstoma į kelis teminius blokus, reikšmingus universitetų funkcijų kaitos ištirtumo analizei. Mokslininkų darbuose daug dėmesio skiriama universitetų veiklos konteksto kaitos aptarimui¹⁴, universitetų funkcijų kaitai – tiek trečiosios universitetų misijos radimuisi, tiek kitų tradicinių universitetų funkcijų kaitai¹⁵. Analizuojant pokyčius daug dėmesio skiriama mokslo tyrimų rezultatų sklaidai, jų komercinimui¹⁶,

14 Maskell, D.; Robinson, I. *The New Idea of a University*. Imprint academic, 2002; De Zilwa, D. Using entrepreneurial activities as a means of survival: Investigating the processes used by Australian universities to diversify their revenue streams. *Higher Education*. 2005, 50(3): 387–411 ir kt.

15 Hannon, P. D. Why is the Entrepreneurial University Important? *Journal of Innovation Management*. 2013, 1(2): 10–17; Guerrero, M.; Urbano, D. The development of an entrepreneurial university. *The Journal of Technology Transfer*. 2012, 37(1): 43–74 ir kt.

16 Leydesdorff, L.; Meyer, M. The Triple Helix of University-Industry-Government Relations: Introduction to the Topical Issue. *Scientometrics*. 2003, 58(2): 191–203; Mittelstadt, A.; Cerri, F. Fostering Entrepreneurship for Innovation. *OECD STI Working Paper 2008/5. Technology Incubators: Nurturing Small Firms*. Paris: OECD Publishing ir kt., 2008.

universitetų ir pramonės sąveikai¹⁷. Analizuodami universitetų mokymo funkcijoje vykstančius pokyčius mokslininkai aptaria aukštojo mokslo tarptautiškumo didėjimą (internacionalizaciją)¹⁸, aukštojo mokslo masiškėjimą¹⁹, dėl pramonės subjektų įsitraukties vykstančią studijų proceso kaitą²⁰, universitetų absolventų parengimą / pasirengimą globaliai darbo rinkai²¹, tiria ir universitetų reaguojimą į socialinius ir ekonominius regionų ir vietos plėtros poreikius²².

Mokslininkų teigimu, esminį poveikį universitetų veiklos kaitai turėjo žinių ekonomikos radimasis, sureikšminęs žinių vertę, suteikęs žinioms produkto statusą. Tai lėmė universitetų indėlio į ekonomikos augimą ir socialinę plėtrą įvertinimą, pirmiausiai dėmesį skiriant praktiniam mokslo tyrimų rezultatų pritaikomumui. Reaguojant į aplinkos pokyčius, augančią konkurenciją žinių sklaidoje (žinių visuomenėje atsiranda nauji mokslo tyrimų vykdytojai, žinių kūrėjai), universitetai keičia savo veiklą, tapdami svarbia žinių tinklo dalimi, transformuodamiesi ir tapdami versliais universitetais. Žinių ekonomikos radimasis skatina pramonės ir universitetų bendradarbiavimą, pramonės subjektai įsilieja į universitetų veiklą, universitetai tampa pramonės aplinkos veiksniais, dalyvauja pramonės veikloje. Universitetų verslumo augimą skatino ir kintančios valstybių, tradiciškai finansavusių aukštojo mokslo sistemą viešaisiais finansiniais ištekliais, mažėjančios finansavimo galimybės (masiškėjant aukštajam mokslui, mažėja valstybių galimybės viešaisiais finansais užtikrinti deramą aukštojo mokslo sistemos funkcionavimą). Šiame naujame kontekste

-
- 17 Owen-Smith, J.; Riccaboni, M.; Pammolli, F.; Powell, W. W. A comparison of US and European university-industry relations in the life sciences. *Management science*. 2002, 48(1): 24–43; Charles, D. Universities as key knowledge infrastructures in regional innovation systems. *Innovation: the European journal of social science research*. 2006, 19(1): 117–130 ir kt.
- 18 Altbach, P. G. The complex roles of universities in the period of globalization. *Higher education in the world*. 2008, 3: 2–10; Altbach, P. G.; Knight, J. The internationalization of higher education: Motivations and realities. *Journal of studies in International education*. 2007, 11(3-4): 290–305 ir kt.
- 19 Shattock, M. European universities for entrepreneurship: Their role in the Europe of knowledge the theoretical context. *Higher Education Management and Policy*. 2005, 17(3): 13–27 ir kt.
- 20 Ramakrishnan, K.; Yasin, N. M. Higher learning institution—industry collaboration: A necessity to improve teaching and learning process. *Computer Science and Education (ICCSE), 2011 6th International Conference*. 2011, p. 1445–1449 ir kt.
- 21 Leitch, S. *Prosperity for all in the global economy-world class skills: final report*. The Stationery Office, 2006; Archer, W.; Davison, J. Graduate employability: What do employers think and want? The Council for Industry and Higher Education (CIHE) [interaktyvus]. London, 2008 [žiūrėta 2014-07-19]. <www.cihe-uk.com/docs/PUBS/0802Grademployability.pdf> ir kt.
- 22 Arbo, P.; Benneworth, P. Understanding the regional contribution of higher education institutions: A literature review. A research report prepared for the OECD Institutional Management in Higher Education Programme „The contribution of higher education to regional development“. OECD Paris, 2008; Gibb, A.; Haskins, G.; Robertson, I. Leading the entrepreneurial university: Meeting the entrepreneurial development need soft higher education institutions. *Universities in Change*, Springer New York, 2013, p. 9–45 ir kt.

susiformavo trečiosios universitetų misijos koncepcija, grindžiama universitetų sąveika su pramone ir visuomene²³.

Mokslinės literatūros analizė leidžia pastebėti, kad trečiosios universitetų misijos koncepcija turi kelias skirtingas interpretacijas, lemiamas *finansinės, mokslinių tyrimų rezultatų komercinimo ir socialinės aprėpties* prieigos. Finansinė prieiga trečiosios universitetų misijos radimasi sieja su universitetų veiklos finansavimo diversifikavimu. B. Clarkas trečiosios universitetų misijos radimasi išvelgia pajamų šaltinių įvairovėje: pirmasis šaltinis – viešosios lėšos, universitetų gaunamos studijoms vykdyti, antrasis pajamų šaltinis – lėšos, gaunamos iš mokslinių tyrimų institucijų, remiant mokslinius tyrimus, ir trečiasis lėšų šaltinis – visos kitos lėšos, kurios gaunamos iš įvairių kitų šaltinių (iš fondų, namų ūkių įmokos ir pan.)²⁴. Pastebima, kad finansinę prieigą tikslinga pasitelkti apibendrintai vertinant universitetų trečiosios misijos skverbtį, tačiau ši prieiga nerodo trečiosios misijos plėtotės lygmenį (universitetų veiklos finansavimas yra glaudžiai susijęs su universitetų valdymo struktūra, valstybės keliamais tikslais aukštojo mokslo sistemai, valstybės prioritetais plėtojant aukštojo mokslo sistemą ir kt.). Su šia prieiga ideologiniu lygmeniu siejasi trečiosios universitetų misijos kaip mokslinių tyrimų rezultatų komercinimo samprata. Mokslinių tyrimų rezultatų komercinimas svarbus universitetų ištekliams išnaudoti, tiek universitetų veiklos regiono inovatyvumui didinti, pozityviai tiek ekonominei, tiek socialinei raidai užtikrinti. Trečiąją universitetų misiją siejant su mokslo tyrimų rezultatų komercinimu pasitelkiama verslaus universiteto koncepcija²⁵. Pastebima, kad verslus universitetas siekia ekonominės naudos komercindamas mokslo tyrimų rezultatus (patentuodamas, perduodamas *know-how*, kurdamas *spin-off* įmones ir pan.), t. y. pats suteikdamas jiems pramoninį pritaikomumą.

Trečiosios universitetų misijos kaip universitetų socialinio aktyvumo suvoktis siejama su universitetų dalyvavimu gerinant socialinę aprėptį ir yra pagrindžiama atskirų visuomenių, valstybių universitetams keliamais tikslais. Šiai trečiosios universitetų misijos idėjos interpretacijai yra būdingas dėmesio perkėlimas nuo „technologijų perdavimo“, kuris remiasi universitetų mokslinė tiriama veika, į „mokslo žinių perdavimą“, grindžiamą tiek mokslo tiriama veika, tiek mokymo veikla. Ši trečiosios universitetų misijos suvoktis argumentuojama ir tokia universitetų veikla, kuri nekuria papildomų finansinių išteklių, tačiau yra itin aktuali visuomenei, vietos bendruomenei, regionui. Tokiu būdu universitetams keliami platesni praktinės naudos visuomenei teikimo reikalavimai – siekiama, kad universitetai dalyvautų teikdami

23 Arbo, P.; Benneworth, P. *Understanding the regional contribution of higher education institutions: A literature review*. A research report prepared for the OECD Institutional Management in Higher Education Programme „The contribution of higher education to regional development“. OECD Paris, 2008.

24 Clark, B. R. *Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformation*. Issues in Higher Education. NY, 1998.

25 Hannon, P. D. Why is the Entrepreneurial University Important? *Journal of Innovation Management, supra* note 15, p. 10–17; Guerrero, M.; Urbano, D., *supra* note 15, p. 43–74 ir kt.

naudą ne tik ekonominėse, bet ir socialinėse, kultūrinėse, aplinkos apsaugos ir kitose visuomenės gyvenimo sferose. Universitetai turėtų teikti naudą visuomenei dalyvaujant gerinant gyvenimo kokybę, didinant viešųjų paslaugų veiksmingumą²⁶. Iš kitos pusės, į kintančių universitetų vaidmenį žvelgiant plačiau, itin pabrėžiama, kad universitetų veikla turi atliepti regionų poreikius, t. y. universitetai naudą visuomenei turi teikti veikdami kaip esminiai veikėjai regioninių inovacijų plėtotės sistemoje. Vienas iš svarbių tokios naudos visuomenei aspektų yra regioninę plėtrą užtikrinančių kvalifikuotų specialistų rengimas. M. Breznitzas ir M. Feldmanas teigia, kad žmogiškojo kapitalo formavimas yra reikšminga „švietimo vertės grandis“²⁷. Universitetinių studijų svarba praktiniame mokslo žinių pritaikymo kontekste suvokiama kaip regiono konkurencingumo didinimo veiksnys – M. Fernández-Esquinas ir H. Pinto mano, kad universitetai yra itin svarbūs formuojant žmogiškųjų išteklių politiką, jie sudaro galimybes nukreipti tiek absolventus, tiek mokslininkus į atitinkamus ekonomikos sektorius, didinant jų konkurencingumą, kuriant naujas įmones ir naujus verslo branduolius²⁸. Mokslininkai teigia, kad trečioji universitetų misija formuoja pirmąją ir antrąją misijas, jas nukreipia²⁹.

Trečiosios universitetų misijos idėjos stebimos ir ES vykstančioje universitetų valdymo sistemos kaitoje – E. Butkus ir G. Viliūnas, apibendrinami 2006 m. Kopenhagoje įvykusiame Europos Komisijos Švietimo ir kultūros generalinio direktorato suorganizuotame seminare išsakytas įžvalgas pastebi, kad ES vykstanti universitetų valdymo sistemos kaita „stiprina universitetų orientaciją į praktines visuomenės reikmes, studijų ir mokslinių tyrimų rezultatų komercializavimą, socialinę atsakomybę ir konkurencingumą“³⁰. Taigi tiek mokslinėje doktrinoje, tiek politiniu lygiu yra pripažįstamas augantis rinkos poreikių poveikis universitetų veikloje. Tai skatina palaipsnių universitetų valdymo sistemos vertybinių orientacijų kaitą – universitetų valdymo procesuose vis daugiau ima lemti ne tik vyriausybės ir net ne pačių aukštojo mokslo įstaigų, bet vartotojų – studentų, verslo, plačiosios visuomenės – interesai, universitetai skatinami teikti vis daugiau praktiškai apčiuopiamos naudos mažesniais kaštais;

-
- 26 Howard, J.; Sharma, A. *Universities' Third Mission: Community Engagement*, B-HERT (Business/Higher Education Round Table) Position Paper [interaktyvus]. June 2006, 11: 3 [žiūrėta 2014-10-09]. <<http://www.bhert.com/publications/position-papers/B-HERTPositionPaper11.pdf>>.
- 27 Breznitz, S. M.; Feldman, M. P. The larger role of the university in economic development: introduction to the special issue. *The Journal of Technology Transfer*. 2012, 37(2): 135–138.
- 28 Fernández-Esquinas, M.; Pinto, H. The role of the university in Urban regeneration: reframing the analytical approach [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2014-10-16]. <http://works.bepress.com/manuel_fernandez_esquinas/37>.
- 29 Polt, W.; Gassler, H.; Schibany, A.; Rammer, C.; Schartinger, D. Benchmarking industry-science relations: the role of framework conditions. *Science and public policy*. 2001, 28(4): 247–258.
- 30 Butkus, E.; Viliūnas, G. Universitetų valdymo reforma Europos šalyse. *Mokslas ir technika*. 2006, 5: 4–5.

finansuotojai – tiek valstybė, tiek privatūs rėmėjai – nori, kad aukštosios mokyklos būtų ne tik akivaizdžiai atskaitingos, bet ir labiau orientuotųsi į jų praktines reikmes³¹.

Atkreipiamas dėmesys, kad trečiosios universitetų misijos koncepcija sietina su požiūriu į aukštojo mokslo vertės, jo misijos suvokimo Europoje kaitą. Tradicinė aukštojo mokslo orientacija į visuomenės socialines, kultūrinės reikmes, aukštojo mokslo kaip valstybės vykdomos socialinės politikos, užtikrinamos viešaisiais ištekliais, suvoktis Europoje, t. y. aukštojo mokslo kaip viešosios gėrybės samprata, grindžiama tiek klasikine universitetine laisvojo ugdymo tradicija, tiek valstybės dalyvavimu organizuojant ir teikiant aukštąjį mokslą, yra keičiama rinkos ideologijos, neoliberalizmu argumentuojamos naujosios viešosios vadybos taikymo aukštojo mokslo sistemai. Tai reiškia, kad universitetų veiklos finansavimo išteklių paieška, sietina su universitetų veiklos rezultatų praktinio pritaikomumo reikšmės augimu, orientavimasis ne tiek į visuomenės socialinius poreikius, kiek į ekonominę universitetų visuomenei teikiamą naudą tampa europinio aukštojo mokslo kasdienybe.

Europos Komisijos užsakymu atlikti Europos Sąjungos valstybių aukštojo mokslo sistemų tyrimai (*Progress in higher education reform across Europe: Governance Reform* ir *Progress in higher education reform across Europe: Funding reform*) atskleidė, kad nuo 1995 m. daugumoje Europos Sąjungos valstybių buvo pradėtos aukštojo mokslo reformos³². Aukštojo mokslo reforma vyko ir Lietuvoje. Kaip esminės 2009 m. Lietuvos aukštojo mokslo reformą paskatinusios priežastys Lietuvos aukštojo mokslo reformos dokumentuose nurodomos dvi priežastys: poreikis užtikrinti studijų kokybę ir nepakankamas studijų finansavimas valstybės biudžeto lėšomis³³. „Mokslo ir studijų būklės 2009 m. apžvalgoje“ teigiama, kad reformą įgyvendinančiu Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymu inicijuojami pokyčiai lema valstybės sąveikos su aukštojo mokslo institucijomis pokyčius – Lietuvos aukštojo mokslo sistemos įdiegiamas naujosios viešosios vadybos modelis, kurio didžiausias poveikis siejamas su pasikeitusiu aukštojo mokslo finansavimu, aukštojo mokslo institucijų valdymu bei šių institucijų ilgalaikio turto nuosavybe ir valdymu³⁴. Mokslinio tyrimo „Lietuvos aukštojo mokslo (LAM) sistemos plėtra 2007–2012 m.: konkurencingumas ir finansavimo modelis“ ataskaitoje nurodoma, kad Lietuvos aukštojo mokslo sistemos gyvavimo prielaidos yra „rinkos principų ir valstybinio reguliavimo santykio op-

31 Butkus, E.; Viliūnas, G., *supra* note 30.

32 *Progress in higher education reform across Europe. Governance reform. Volume 1: executive summary and main report.* (2010) Center for Higher Education Policy Studies. Unassigned, [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-17]. <http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc/governance/sum_en.pdf>, *Progress in higher education reform across Europe. Funding reform. Volume 1: Executive summary and main report.* (2010) Center for Higher Education Policy Studies. Unassigned [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-03-17]. <http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc/funding/sum_en.pdf>.

33 Mokslo ir studijų reforma: pristatymas (2008) [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-07-17]. <http://www.smm.lt/msr/docs/Informacija_mokslo_ir_studiju_reforma.pdf>.

34 Mokslo ir studijų būklės apžvalga (2009) [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-07-17]. <http://www.mosta.lt/images/documents/stebesena/bukles_apzvalga/mokslas_ir_studijos_2009.pdf>

*timizavimas; rinkos principų ir visuomeninio intereso derinimas; <...>*³⁵. Tai leidžia teigti, jog nacionalinėje aukštojo mokslo sistemoje greta aukštojo mokslo kaip viešojo gėrio suvokties formuojasi ir rinkos prieiga, sietina su aukštųjų mokyklų veiklos rezultatų praktinio pritaikomumo poreikiu, kuris laikytinas esminiu trečiosios universitetų misijos koncepcijos skiriamuoju požymiu. Ar ši prielaida teisinga universitetams įgyvendinant studijų organizavimo ir įgyvendinimo veiklas siekiama nustatyti analizuojant norminių reikalavimų Lietuvoje teikiamaoms studijų programoms kaitą po 2009 m. aukštojo mokslo reformos.

2. Trečiosios universitetų misijos poveikis universitetiniam mokymui: norminių reikalavimų nacionalinėms studijų programoms kaita

Analizuojant LR studijų kokybės vertinimo centro parengtus dokumentus, kuriuose yra patvirtinami reikalavimai tiek naujų studijų programų rengimui, tiksliau – aprašui, tiek jau vykdomų studijų programų analizei ar studijų programų aprašų vertinimui, universitetų studijų veiklos rezultatų praktinio pritaikomumo aspektu, kuris laikytinas esminiu trečiosios universitetų misijos koncepcijos skiriamuoju požymiu, pastebima, kad dokumentuose, rengtuose iki 2010 m., neatsispindi aukštųjų mokyklų bendradarbiavimo su profesine sritimi, socialiniais dalininkais poreikis: 2006 m. patvirtintuose *Studijų programos aprašo nuostatuose*³⁶ ir 2005 m. patvirtintuose dokumentuose: *Naujos studijų programos priėmimo ir vertinimo išvadų pateikimo apraše*³⁷ bei *Naujos studijų programos priėmimo ir vertinimo išvadų pateikimo tvarkos apraše*³⁸, o 2010 m.³⁹, o ypač 2011 m.⁴⁰ ir 2013 m.⁴¹ parengtuose ir patvirtintuose studijų programų aprašuose, studijų programų vertinimą reglamentuojan-

35 Lietuvos aukštojo mokslo (LAM) sistemos plėtra 2007–2012 m.: konkurencingumas ir finansavimo modelis [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2013-07-17]. <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/LAM_pletros_pasiulymas_260207.pdf>.

36 Studijų programos aprašo nuostatai. Patvirtinta Studijų kokybės vertinimo centro direktoriaus 2006 m. vasario 15 d. įsakymu Nr. 1-29. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 24-832.

37 Naujos studijų programos priėmimo ir vertinimo išvadų pateikimo aprašas. Patvirtinta Studijų kokybės vertinimo centro direktoriaus 2005 m. rugpjūčio 5 d. įsakymu Nr. 1-90. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 97-3696.

38 *Ibid.*

39 Studijų kokybės vertinimo centro direktoriaus 2010 m. gruodžio 20 d. įsakymas Nr. 1-01-162 „Dėl vykdomų studijų programų vertinimo metodikos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 156-7954.

40 Studijų kokybės vertinimo centro direktoriaus 2011 m. lapkričio 28 d. įsakymas Nr. 1-01-157. „Dėl ketinamos vykdyti studijų programos aprašo rengimo, jos išorinio vertinimo ir akreditavimo metodikos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 147-6925.

41 Dėl ketinamos vykdyti studijų programos aprašo rengimo, jos išorinio vertinimo ir akreditavimo metodikos, patvirtintos Studijų kokybės vertinimo centro direktoriaus 2011 m. lapkričio 28 d. įsakymu Nr. 1-01-157, pakeitimo. *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 91-4565.

čiuose dokumentuose įtvirtinama aiški sąsaja su socialiniais dalininkais, profesijos atstovais, akcentuojant aukštosios mokyklos rengiamų specialistų rinkos poreikio formavimą, studijų programos įgyvendinimą derinant su profesine sritimi, potencialiais darbdaviais, taip pat ir atliepiant visuomenės poreikius.

Po 2009 m. nacionalinės aukštojo mokslo reformos buvo parengti nauji norminiai dokumentai, kuriuose įvardyti nauji reikalavimai studijų programoms, įpraminami studijų programų aprašų, teikiamų vertinimo institucijai, metodikose. Po 2009 m. aukštojo mokslo reformos parengti norminiai dokumentai, pateikiantys reikalavimus studijų programoms, įgyvendinamoms Lietuvos aukštosiose mokyklose, ne tik nurodo tam tikrus reikalavimus studijų programoms, studijų kokybei, bet ir atskleidžia valstybės poziciją ir dėl universitetų studijų misijos įgyvendinimo. Specifinių reikalavimų studijų programoms, studijų procesui, susijusių su studijose teikiamų mokslo žinių praktiniu pritaikomumu, praktinio poreikio (rinkos, valstybės, regiono ar pan.) reikšminimu, socialinių partnerių (taip pat ir ūkio subjektų) įtrauktimi į studijų programų rengimą, studijų procesą ryškiniamas atskleidžia ir numanomą palankų valstybės požiūrį į trečiąją universitetų misiją. Greta pateikiamų reikalavimų studijų programų aprašams, apibrėžiama ir studijų programos aprašo paskirtis, kurioje akcentuojamas aprašo taikymas siekiant „*informuoti būsimus studentus apie programos tikslus, programoje numatomus studijų rezultatus, turinį, mokymo metodus, vertinimą*“ (11.1.), bet ir „*suteikti informaciją studentams apie tai, ką jie privalės žinoti, gebėti, suprasti baigus programą <...>*“ (11.2.), „*suteikti informaciją darbdaviams apie programos studijų rezultatus, studijų turinį ir absolventų kvalifikaciją*“ (11.3.) (pabraukta autorių), „*sukurti prielaidas programos dalyvių ir socialinių partnerių komunikacijai*“ (11.4.) (pabraukta autorių)⁴². Šiuose teiginiuose nurodomas ne tik reikalavimas, keliamas aukštosioms mokykloms, dėl informacijos apie studijų programą teikimą tiek studentams, tiek ir kitiems suinteresuotiesiems, bet ir išryškinamas socialinių partnerių įtraukimas į studijų programos kūrimą ir įgyvendinimą, akcentuojant suteikiamos kvalifikacijos atitiktį darbdavių išsakomiems lūkesčiams bei keliamiems reikalavimams atitinkamos kvalifikacijos darbuotojams. Tokiu būdu jau studijų programos aprašo paskirtyje (reikalavimai parengti 2011 m.) yra nurodomas aukštosioms mokykloms keliamas reikalavimas, siejamas su universitetų studijų veiklos rezultatų praktiniu pritaikomumu.

Norminiuose reikalavimuose ketinamoms vykdyti studijų programoms⁴³ įvardijami šie aspektai, ryškinantys universitetų studijų veiklos rezultatų praktinį pritaikomumą:

– studijų programos poreikį pagrindžiantys argumentai atskleidžiami siejant juos su darbo rinkos tyrimais, turimais ištekliais (ypač personalu, kuris gali suteikti tas kompetencijas, kurios atlieptų darbo rinkos poreikius: „*pagal programą numatomų rengti specialistų poreikį šalyje ar regione, absolventų galimybes įsidarbinti* (6.1.); *mokslinį ar profesinį potencialą vykdyti numatomos krypties studijas* (6.2.); *turimus ar*

42 Supra note 40.

43 Ibid.

ketinamus pasitelkti išteklius (žmonių, materialiuosius ir metodinius) numatytų studijų formų studijoms vykdyti (mokslininkai ir dėstytojai, tinkamai įrengtos auditorijos, meninės kūrybos ir veiklos erdvės, laboratorijos, kompiuteriai su reikiama programine įranga, mokslinės ir profesinės periodikos, naujos literatūros ir (ar) meno kūriniai, fondai, atitinkama komunikacijų įranga ir kt.)“ (6.3.)⁴⁴. Metodikoje, nurodantioje reikalavimus ketinamų vykdyti studijų programų aprašui, nurodoma, kad „pagrįsdama programos poreikį, aukštoji mokykla pateikia apibendrintus programos rengėjų, darbdavių ir kitų socialinių partnerių, kitų institucijų atliktų tyrimų, apklausų rezultatus ar kitą ketinamų rengti specialistų poreikį įrodančią informaciją“ (16.)⁴⁵.

– studijų programos tikslus ir numatomus rezultatus, akcentuojant studijų programos tikslo pagrįstumą „ketinamų rengti specialistų veiklai keliamais reikalavimais, susietais su asmens, baigusio studijas pagal tą programą, įgyjamais studijų rezultatais (žiniomis ir gebėjimais)“ (15.1.)⁴⁶, taip pat nurodoma, kad studijų rezultatai studijų programoje turi būti formuluojami atsižvelgiant į Lietuvos kvalifikacijų sandaros atitinkamo lygio reikalavimus ir teisės aktus, „nustatančius reikalavimus įgyjami (profesinei) kvalifikacijai (jei teikiama)“ (15.2.)⁴⁷.

Taigi, kaip matyti iš pateikiamos analizės, ketinamų vykdyti studijų programų aprašo reikalavimuose, atliepiančiuose universitetų trečiosios misijos koncepciją, universitetų studijų veiklos rezultatų pritaikomumo reikalavimas didžia dalimi atspindimas per studijų programų poreikio ir studijų rezultatų atitikties darbo rinkos poreikiams pagrindimą.

Kita grupė reikalavimų, susijusių su jau įgyvendinamų studijų programų vertinimu, – studijų programų, teikiamų akreditavimui, aprašų reikalavimai, parengti 2010 m.⁴⁸. Vykdomų studijų programų vertinimo ir akreditavimo metodikoje yra ryškinami tokie mokslo žinių teikiamų studijų procese praktinio pritaikomumo reikalavimai (reikšminami trečiosios universitetų misijos koncepcijoje):

– rengiant savianalizę (dokumento, kurio pagrindu vykdomas studijų programos vertinimas) keliamas reikalavimas į darbo grupę įtraukti ne tik administracijos darbuotojus, dėstytojus, studentus, bet ir socialinius dalininkus (20.); nurodoma, kad savianalizėje pateikiamus rezultatus rekomenduojama aptarti bendruomenėje (21.), taip pat į susitikimus su vertintojais įtraukti įvairius socialinius dalininkus (36, 37)⁴⁹;

– programos tikslas ir numatomi studijų rezultatai turi būti „pagrįsti akademiniiais ir (ar) profesiniais reikalavimais, visuomenės ir darbo rinkos poreikiais“ (58.2.)⁵⁰, o „programos turinys atitinka naujausius mokslo, meno ir technologijų pasiekimus“ (59.6.)⁵¹;

44 *Supra* note 40.

45 *Ibid.*

46 *Ibid.*

47 *Ibid.*

48 *Supra* note 39.

49 *Ibid.*

50 *Ibid.*

51 *Ibid.*

– pristatant aukštosios mokyklos turimus materialiuosius išteklius, būtinus studijų programos įgyvendinimui, turi būti įrodoma, jog „*aukštoji mokykla turi tinkamą bazę praktikoms*“ (61.3.)⁵².

Apibendrinant reikalavimus vykdomų studijų programų aprašams, kurių pagrindu yra vykdomas studijų programos ekspertinis vertinimas ir akreditavimas, pastebima, kad skirtingai nuo reikalavimų, išdėstytų ketinamoms vykdyti studijų programoms, vykdomų studijų programų apraše turi būti aptariama daugiau dalykų, sietinų su universitetų trečiosios misijos koncepcija: darbo rinkos poreikiai ir programos atitinkamų tikslų ir rezultatų formulavimas yra papildomi reikalavimais dėl atliekamų tyrimų atitikties vykdomai studijų programai (kartu ir aktualiais atitinkamai profesinei veiklos sričiai), taip pat nurodomas profesinių praktikų bazių skaičiaus adekvatumas išsikeltiems studijų rezultatams. Šie aspektai yra susiję su aktyviu socialinių dalininkų, potencialių (esamų) darbdavių įtraukimu į studijų procesą, taip pat siekiu nustatyti personalo atliekamų tyrimų sąsajas su studijų programos ar atitinkamo dėstomo dalyko (veiklos, profesine) sritimi.

Trečiasis aspektas, kuris svarbus analizuojant studijų programoms keliamus reikalavimus, susijusius su universitetų trečiosios misijos koncepcija, – reikalavimai, į kuriuos atsižvelgdami studijų programas vertina ekspertai. Reikalavimai studijų programos analizei yra išdėstyti atitinkamuose 2009 m. ir 2010 m. dokumentuose dėl „Vykdomų studijų programų vertinimo metodikos patvirtinimo“⁵³ (2010) ir „Studijų programų išorinio vertinimo ir akreditavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (2009). Analizuojant aspektus, pagal kuriuos vertinamos studijų programos, matyti, kad studijų programos analizė siejama su:

– studijų programos tikslu ir numatomais rezultatais, kurie turėtų remtis „*profesinės veiklos pasaulio tyrimų rezultatais, pagrindžiančiais numatomų studijų rezultatų aktualumą*“ (95.4.)⁵⁴, taip pat įvardijant „*profesinės veiklos sritis, kurioms rengiami specialistai pagal analizuojamą programą ir jų sąsajas su programos studijų rezultatais*“ (95.5.)⁵⁵;

– studijų eiga ir jos vertinimu, kuriam pagrįsti yra siūloma išnagrinėti „*duomenis apie absolventų skaičius ir specialistų poreikį (esamą ir (ar) numatomą) nurodant specialistų poreikio duomenų šaltinius*“ (106.7.)⁵⁶, „*duomenis, per kokį laiką absolventai įsitvirtina darbo rinkoje*“⁵⁷(106.8.), „*duomenis apie programą baigusius absolventus, jų įsidarbinimą apskritai ir įsidarbinimą pagal įgytą specialybę (išsilavinimą) (įskaitant įsidarbinusius iki studijų baigimo)*“ (106.9.)⁵⁸.

52 *Supra* note 39.

53 *Ibid*

54 *Supra* note 40.

55 *Ibid*.

56 *Ibid*.

57 *Ibid*.

58 *Ibid*.

– „Ketinamų vykdyti studijų programų aprašo rengimo, jos išorinio vertinimo ir akreditavimo metodikos patvirtinimo“ (2011, 2013)^{59,60} dokumente ryškunami kiek kiti studijų programos išorinio vertinimo kriterijai: „programos tikslai ir numatomi studijų rezultatai pagrįsti akademiniais ir (ar) profesiniais reikalavimais, visuomenės ir darbo rinkos poreikiais“ (53.2.); „programos turinys atitinka naujausius mokslo, meno ar technologijų pasiekimus“ (54.5.); „į programos vertinimo ir tobulinimo procesus numatomi įtraukti socialiniai dalininkai“ (58.2)⁶¹. Taip studijų programų vertinimas yra papildomas studijų programos turinui keliamais reikalavimais atitikti naujausius mokslo, technologijų ir meno pasiekimus.

1 lentelė. Universitetų trečiosios misijos koncepcijos raiškų analizė Lietuvos studijų kokybės vertinimo centro patvirtintuose norminiuose reikalavimuose studijų programoms ir jų aprašams iki 2009 m. nacionalinės aukštojo mokslo reformos ir po jos

	Reikalavimai ketinamų vykdyti studijų programų aprašams	Reikalavimai vykdomų studijų programų savianalizės aprašui	Studijų programų vertinimo principai
Programos tikslai ir numatomi studijų rezultatai	+	+	+
Programos sandara			+
Personalas		+	
Materialieji ištekliai	+/-	+	
Studijų eiga ir jos vertinimas			+
Programos vadyba	+/-		+

Norminių dokumentų analizė atskleidė, kad galima rasti numanomų bendrų su socialinių dalininkų įtraukimu į studijų procesą susijusių dalykų tiek 2005 m., 2006 m., tiek 2010 m., 2011m. ir 2013 m. dokumentuose. Tai – reikalavimas pagrįsti studijų programos poreikį, kuris, galima manyti, kad 2006 m. dokumente *Studijų programos aprašo nuostatuose*⁶² pagal nutylėjimą gali būti siejamas su darbo rinkos poreikiu, o naujesniuose (2010 m., 2011m., 2013 m.) dokumentuose yra išplėtojamas, įtraukiant teiginius dėl studijų programos atliepimo darbo rinkos poreikiams, komunikacijos su darbdaviais ir socialiniais dalininkais. Atliktas tyrimas parodė

59 *Supra* note 40.

60 *Supra* note 41.

61 *Ibid.*

62 *Supra* note 36.

akivaizdžiai padidėjusį dėmesį studijų veiklos rezultatų praktiniam pritaikomumui po 2009 m. nacionalinės aukštojo mokslo reformos. Tačiau atlikus tyrimą pastebėta ir tai, kad Lietuvoje studijų programų vertinimui ir akreditavimui keliami kiek kiti reikalavimai, susiję su praktiniu universitetų studijų misijos įgyvendinimo aspektu nei ketinamų vykdyti ar jau įgyvendinamų studijų programų aprašuose nurodomi aspektai. Studijų programų vertinimas ir akreditavimas siejamas ir su dėmesio atkreipimu į socialinių dalininkų vaidmenį, darbo rinkos ir profesinės veiklos srities aktualumas yra reikšminamas ne tik studijų programos tikslo ir numatomų studijų rezultatų apibrėžtyje, bet ir studijų eigos apraše. Tai, kad dokumentuose, pateikiant reikalavimus studijų programos aprašui ir studijų programos vertinimui akcentuojami skirtingi aspektai, leidžia teigti, kad egzistuoja tam tikra neatitiktis tarp norminių reikalavimų studijų programos aprašui ir kriterijų, pagal kuriuos yra vertinamos studijų programos.

Išvados

Kintančios veiklos sąlygos turi visuminį poveikį universitetų veiklai, tradicinėms universitetų funkcijoms. Universitetų veiklos kaita paskatino su tradicinėmis universitetų funkcijomis susijusios mokslo žinių sklaidos pokyčius – tradicinę mokslo žinių sklaidą keičia, papildo mokslo rezultatų sklaidos per jų praktinį pritaikymą procesai. Mokslininkai, vertindami universitetuose vykstančius pokyčius, teigia besiformuojant trečiąją universitetų misiją, kuriai būdingas universitetų verslumas, universitetų teikiamos praktinės naudos visuomenei reikšminimas.

Trečiosios universitetų misijos koncepcijoje reikšminama praktinės naudos visuomenei svarba keičia tiek mokslinių tyrimų, tiek studijų kaip mokslo žinių sklaidos procesus bei universitetų veikloje formuoja savitas veiklos sritis, siejamas tiek su ekonominės, tiek su socialinės, kultūrinės ar kitokios naudos visuomenei, bendruomenei, regionui teikimo poreikiu.

Trečiosios universitetų misijos teorinė prieiga taikytina ir aiškinant Europos aukštojo mokslo sistemose vykstančius pokyčius, siejamus su tuo, kad tradicinė europinė aukštojo mokslo orientacija į visuomenės socialines, kultūrinės reikmes, aukštojo mokslo kaip valstybės vykdomos socialinės politikos, užtikrinamos viešaisiais ištekliais, suvoktis yra keičiama rinkos ideologijos, neoliberalizmu argumentuojamos naujosios viešosios vadybos taikymo aukštojo mokslo sistemos. Šią išvadą pagrindžia tai, kad naujoji viešoji vadyba yra sietina su universitetų verslumo skatinimu bei su siekiu padidinti universitetų veiklos rezultatų praktinį pritaikomumą. Todėl greta tradicinės europinės aukštojo mokslo sistemos orientacijos į visuomenės socialinius poreikius, aukštojo mokslo kaip viešojo gėrio suvokties formuojasi rinkos prieigos požiūris, universitetų visuomenei teikiamos praktinės naudos reikšminimas.

Teorinis tyrimas patvirtina prielaidą, kad 2009 m. nacionalinė Lietuvos aukštojo mokslo sistemos reforma, vykdoma neoliberalizmo dvasia, pakeitusi aukštojo mokslo sistemos finansavimą, paskatinusį aukštųjų mokyklų konkurenciją, sudariusi sąly-

gas jų verslumui, taip pat yra grindžiama praktinio aukštojo mokslo sistemos veiklos rezultatai (tiek mokslo tyrimų, tik studijų srityse) naudojimo svarbos reikšminimu.

Atliktas kokybinis norminių dokumentų turinio tyrimas, dokumentų nuostatų palyginimas leido pastebėti, kad Lietuvoje veikiančių aukštųjų mokyklų ryšiai ir galimas bendradarbiavimas su profesinės srities atstovais, darbdaviais ir socialiniais dalininkais tik iš dalies yra matomas norminiuose dokumentuose, kuriuose reglamentuojami studijų programų aprašai iki nacionalinės aukštojo mokslo reformos; ženklus visuomenės intereso ir darbdavių įtraukimo į studijų procesą įtvirtinimas dokumentuose pastebimas tik dokumentuose, priimtuose po 2009 m. nacionalinės aukštojo mokslo reformos.

Tyrimas atskleidė, kad Lietuvoje ketinamų vykdyti ar jau įgyvendinamų studijų programų aprašams ir studijų programų vertinimui ir akreditavimui keliami kiek skirtingi norminiai reikalavimai, susiję su universitetų studijų misijos įgyvendinimo praktinės naudos aspektu. Vertinant ir akredituojant studijų programas yra dar labiau reikšminamas studijų rezultatų praktinio pritaikomumo poreikis, nes norminiuose reikalavimuose studijų programų vertinimui ir akreditavimui dar labiau išryškintas socialinių dalininkų vaidmuo, santykis su darbo rinka ir profesine sritimi yra nurodomas ne tik studijų programos tikslo ir numatomų studijų rezultatų apibrėžtyje, bet ir studijų eigos apraše.

Literatūra

- Altbach, P. G. The complex roles of universities in the period of globalization. *Higher education in the world*. 2008, 3.
- Altbach, P. G.; Knight, J. The internationalization of higher education: Motivations and realities. *Journal of studies in International education*. 2007, 11(3-4).
- Arbo, P.; Benneworth, P. *Understanding the regional contribution of higher education institutions: A literature review*. A research report prepared for the OECD Institutional Management in Higher Education Programme „The contribution of higher education to regional development“. OECD Paris, 2008.
- Archer, W.; Davison, J. Graduate employability: What do employers think and want? The Council for Industry and Higher Education (CIHE) [interaktyvus]. London, 2008 [žiūrėta 2014-07-19]. <www.cihe-uk.com/docs/PUBS/0802Grademployability.pdf>.
- Benneworth, P.; Jongbloed, B. W. Who matters to universities? A stakeholder perspective on humanities, arts and social sciences valorization. *Higher Education*. 2010, 59(5).
- Biomedicinos mokslų srities apžvalga. SKVC [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-10-16]. <http://www.skvc.lt/files/SVS/biomedicinos_mokslu_apzvalga.pdf>.
- Breznitz, S. M.; Feldman, M. P. The larger role of the university in economic development: introduction to the special issue. *The Journal of Technology Transfer*. 2012, 37(2).
- Butkus, E.; Viliūnas, G. Universitetų valdymo reforma Europos šalyse. *Mokslas ir technika*. 2006, 5.

- Charles, D. Universities as key knowledge infrastructures in regional innovation systems. *Innovation: the European journal of social science research*. 2006, 19(1).
- Chatterton, P.; Goddard, J. The response of higher education institutions to regional needs. *European Journal of Education*. 2000, 35(4).
- Chatterton, P.; Goddard, J. The response of HEIs to regional needs. *Economic Geography of Higher Education*. NY: Routledge, 2003.
- Clark, B. R. Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformation. *Issues in Higher Education*. NY, 1998.
- De Zilwa, D. Using entrepreneurial activities as a means of survival: Investigating the processes used by Australian universities to diversify their revenue streams. *Higher Education*. 2005, 50(3).
- Dzemyda, I.; Babravičius, J. Naujosios viešosios vadybos elementai ir „studijų krepšelio“ modelio diegimas Lietuvoje. *Viešojoji politika ir administravimas*. 2012, 11 (2).
- Fernández-Esquinas, M.; Pinto, H. The role of the university in Urban regeneration: reframing the analytical approach [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2014-10-16]. <http://works.bepress.com/manuel_fernandez_esquinas/37>.
- Fizinių mokslų srities apžvalga. SKVC [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-10-16]. <http://www.skvc.lt/files/SVS/fiziniu_mokslu_apzvalga.pdf>.
- Gibb, A.; Haskins, G.; Robertson, I. Leading the entrepreneurial university: Meeting the entrepreneurial development needs of higher education institutions. *Universities in Change*, New York: Springer, 2013.
- Guerrero, M.; Urbano, D. The development of an entrepreneurial university. *The Journal of Technology Transfer*. 2012, 37(1).
- Hannon, P. D. Why is the Entrepreneurial University Important? *Journal of Innovation Management*. 2013, 1(2).
- Howard, J.; Sharma, A. *Universities Third Mission: Community Engagement*, B-HERT (Business/Higher Education Round Table) Position Paper [interaktyvus]. June 2006, 11 [žiūrėta 2014-10-09]. <<http://www.bhert.com/publications/position-papers/B-HERT-PositionPaper11.pdf>>.
- Kaip organizuojamas studijų programų rengimas ir vertinimas: Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė valstybinio audito ataskaita [interaktyvus]. 2012 m. spalio 1 d. Nr. VA-P-50-1-12 [žiūrėta 2014-10-14]. <www.vkontrolė.lt/failas.aspx?id=2733>.
- Landabaso, M.; Oughton, C.; Morgan, K. Learning regions in Europe: theory, policy and practice through the risk experience. 3rd International Conference on Technology and Innovation Policy: Global knowledge Partnerships, Creating value for the 21 Century. Austin, USA (August 30 -September 2) [interaktyvus]. 1999 [žiūrėta 2014-07-07]. <<http://www.deu.edu.tr/userweb/sedef.akgungor/dosyalar/learning%20region2.pdf>>.
- Leitch, S. *Prosperity for all in the global economy-world class skills: final report*. The Stationery Office, 2006.
- Leydesdorff, L.; Meyer, M. The Triple Helix of University-Industry-Government Relations: Introduction to the Topical Issue. *Scientometrics*. 2003, 58(2).
- Lietuvos aukštojo mokslo (LAM) sistemos plėtra 2007–2012 m.: konkurencingumas ir finansavimo modelis [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2013-07-17]. <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/LAM_pletros_pasiulymas_260207.pdf>.

- Maskell, D.; Robinson, I. *The New Idea of a University*. Imprint academic, 2002.
- Mittelstadt, A.; Cerri, F. Fostering Entrepreneurship for Innovation. *OECD STI Working Paper 2008/5. Technology Incubators: Nurturing Small Firms*. Paris: OECD Publishing, 2008.
- Mokslo ir studijų būklės apžvalga [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2014-07-17]. <http://www.mosta.lt/images/documents/stebesena/bukles_apzvalga/mokslas_ir_studijos_2009.pdf>.
- Mokslo ir studijų reforma: pristatymas [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2014-07-17]. <http://www.smm.lt/msr/docs/Informacija_mokslo_ir_studiju_reforma.pdf>.
- Molas-Gallart, J.; Castro-Martínez, E. Ambiguity and conflicting the development of ‘ThirdMission’ indicators. *Research Evaluation*. 2007, 16(4)
- Owen-Smith, J.; Riccaboni, M.; Pammolli, F.; Powell, W. W. A comparison of US and European university-industry relations in the life sciences. *Management science*. 2002, 48(1).
- Pileičikienė, N.; Pukelis, K. Aukštųjų mokyklų absolventų išsiugdytų bendrųjų kompetingumų ir darbo rinkos poreikių atitiktis. *Aukštojo mokslo kokybė*. 2012, 9.
- Polt, W.; Gassler, H.; Schibany, A.; Rammer, C.; Schartinger, D. Benchmarking industry—science relations: the role of fraze work conditions. *Science and public policy*. 2001, 28(4).
- Progress in higher education reform across Europe. Governance reform. Volume 1: executive summary and main report. Center for Higher Education Policy Studies. Unassigned, [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2014-03-17]. <http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc/governance/sum_en.pdf>.
- Progress in higher education reform across Europe. Funding reform. Volume 1: Executive summary and main report. Center for Higher Education Policy Studies. Unassigned, [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2014=03-17]. <http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc/funding/sum_en.pdf>.
- Ramakrishnan, K.; Yasin, N. M. Higher learning institution-industry collaboration: A necessity to improve teaching and learning process. *Computer Science and Education (ICCSE), 2011 6th International Conference*. 2011.
- Serafinas, D.; Ruževičius, J. Aukštųjų mokyklų veiklos tobulinimo pokyčių kontekste įžvalgos. *Ekonomika ir vadyba*. 2009, 14.
- Shattock, M. European universities for entrepreneurship: Their role in the Europe of knowledge the theoretical context. *Higher Education Management and Policy*. 2005, 17(3).
- Socialinių mokslų srities apžvalga*. SKVC [interaktyvus]. [žiūrėta 2014-10-16]. <http://www.skvc.lt/files/SVS/socialiniu_mokslu_apzvalga.pdf>.
- Želvyys, R. Studento krepšelis: pirmieji eksperimento rezultatai. *Pedagogika*. 2009, 96.
- Tyrimo šaltiniai:*
- Dėl Studijų kokybės vertinimo centro direktoriaus 2010 m. gruodžio 20 d. įsakymo Nr. 1-01-162 „Dėl Vykdomų studijų programų vertinimo metodikos patvirtinimo“ pakeitimo. *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 86-4327.
- Dėl ketinamos vykdyti studijų programos aprašo rengimo, jos išorinio vertinimo ir akreditavimo metodikos, patvirtintos Studijų kokybės vertinimo centro direktoriaus 2011 m. lapkričio 28 d. įsakymu Nr. 1-01-157, pakeitimo *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 91-4565.

Dėl ketinamos vykdyti studijų programos aprašo rengimo, jos išorinio vertinimo ir akreditavimo metodikos, patvirtintos Studijų kokybės vertinimo centro direktoriaus 2011 m. lapkričio 28 d. įsakymu Nr. 1-01-157, pakeitimo. *Valstybės žinios*. 2013, Nr. 49-2469

Naujos studijų programos priėmimo ir vertinimo išvadų pateikimo aprašas. Patvirtinta Studijų kokybės vertinimo centro direktoriaus 2005 m. rugpjūčio 5 d. įsakymu Nr. 1-90. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 97-3696.

Studijų kokybės vertinimo centro direktoriaus 2010 m. gruodžio 20 d. įsakymas Nr. 1-01-162 „Dėl vykdomų stu-

dijų programų vertinimo metodikos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 156-7954.

Studijų kokybės vertinimo centro direktoriaus 2011 m. lapkričio 28 d. įsakymas Nr. 1-01-157 „Dėl ketinamos vykdyti studijų programos aprašo rengimo, jos išorinio vertinimo ir akreditavimo metodikos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 147-6925.

Studijų programos aprašo nuostatai. Patvirtinta Studijų kokybės vertinimo centro direktoriaus 2006 m. vasario 15 d. įsakymu Nr. 1-29. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 24-832.

IMPACT OF UNIVERSITIES' THIRD MISSION TO DISSEMINATION AND INTEGRATION OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE IN STUDY PROCESS IN UNIVERSITIES

Marija Stonkienė, Renata Matkevičienė

Vilnius University, Lithuania

Summary. *The paper discusses the impact of development of knowledge economy to the universities' activities, suggesting that providing the status of the product to the knowledge as the main field of activities of universities change not only the operating conditions of universities, but at the same time stress the meaningful contribution of universities to economic growth and social development. Changing conditions for delivery of universities' practices encourage universities to become a part of a knowledge network as innovation agents to enhance cooperation with industry. Declining public resources, growing competition in the dissemination of knowledge in the scientific field stimulate universities' entrepreneurship, application of their performance and results. All this justifies the idea of transformation of universities' mission: from traditional universities' functions, such as delivery of academic studies and scientific research, to dissemination of scientific knowledge, a traditional dissemination of scientific knowledge changes has been supplemented by application of scientific knowledge in collaboration with industry or for wellbeing of society. Contemporary changes taking place in universities consolidate the formation of the third mission of universities. The third mission of universities is based on the concept of an entrepreneurial university and the prominence of provided practical benefits of the universities' activities. According to a theoretical approach, the*

third mission of universities is understood through the changes in the higher education systems associated with the fact that the traditional European higher education as a part of state-led social policy with a focus on meeting the social, cultural needs of society, creation of public resources changes because of growing importance of market ideology, neoliberalism, that reasons implementation of new public management in higher education. New public management stresses changing performance of universities toward practical applicability of scientific knowledge and meeting not only social needs of society, but market needs, as well.

The article states that in 2009, when reform of Lithuanian national system of higher education made some corrections in the system of higher education funding, universities spurring competition created conditions for entrepreneurial universities. Changes in the system of higher education also made an impact to requirements of application of scientific results in study process, as well as meeting the needs and integration of various stakeholders into universities' activities.

The aim of the present research is to assess whether the reform of Lithuanian national higher education that started in 2009 had a mission to stress practical application of scientific knowledge, response to the market needs, and that are declared in official documents are integrated into requirements for national study programs (for preparation of documentation of newly created study programs and for the valuation of study programs). The task of the research is to analyse changes in national requirements and their correspondence with the main goals of reform of national higher education system.

Regulatory documents were analyzed using qualitative content analysis and comparative methods. It was found that after 2009 Lithuanian national higher education reforms in the updated regulatory requirements for study programs there was manifested the requirement to provide arguments that showed accordance of study program with public interest and the employers' needs. The research showed an increase of importance in focus on practical adaptability after 2009 national higher education reforms: in regulatory documents that existed till 2009 there were no intentions of integration of study process with stakeholders' involvement that led toward meeting the needs of labor market and society. The study also revealed that in Lithuanian regulatory requirements for study programs – regulatory documents for proposal of newly developed study programs and in criteria for evaluation and accreditation of study programs – there has already been implemented a requirement of fulfilling practical applicability of the results and meeting the needs of employers that goes in a line with the third mission of universities stressing the practical benefit aspect of study programs. In the regulatory requirements for evaluation and accreditation of study programs, there are more substantially presented requirements for fulfilling practical applicability of study results in relation with needs of labor market and this requirement goes with a highlight of the role of the social partners in development and implementation of study program.

Keywords: university, dissemination of scientific knowledge, universities' third mission, national reform of higher education in 2009, studies, study programs, regulation.

Marija Stonkienė, Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Informacijos ir komunikacijos instituto profesorė, socialinių mokslų daktarė. Mokslinių tyrimų sritys: mokslo komunikacija, viešoji komunikacija, intelektinės nuosavybės teisė, informacijos teisė.

Marija Stonkienė, Doctor of Social Sciences, Vilnius University, Faculty of Communication, Institute of Information and Communication, Professor. Research interests: science communication, public communication, intellectual property law, information law.

Renata Matkevičienė, Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Informacijos ir komunikacijos instituto docentė, socialinių mokslų daktarė. Mokslinių tyrimų sritys: mokslo komunikacija, socialinė atsakomybė, politikos komunikacija.

Renata Matkevičienė, Vilnius University, Faculty of Communication, Institute of Information and Communication, Doctor of Social Sciences, Assoc. Professor. Research interests: science communication, social responsibility, political communication.